

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

“QIYOMAT” ROMANIDA OBRAZLAR QARAMA-QARSHILIGINING BADIY-ESTETIK TALQINI

Ibragimova Oysha Ahmedjanovna

Mustaqil tadqiqotchi

e-mail: oyshaibragimova828@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6537-1916>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada Chingiz Aytmatovning “Qiyomat” romanida badiiy kontrast va obrazlar ziddiyatining badiiy-estetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarda Akbara va Toshchaynar obrazlari hamda Bozorboy va Tursun obrazlari o’rtasidagi qarama-qarshilik asosida insoniylik, mehr-oqibat, sadoqat, oilaviy munosabatlar va ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning talqini yoritiladi. Bo’rilar hayotining tasviri orqali sadoqat, farzandga mehr, juftiga munosabat va fidoyilik kabi fazilatlarning namoyon bo’lishi, insonlar hayotida esa befarqlik, zo’ravonlik, xudbinlik va ma’naviy tanazzulning aks etishi qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, Toshchaynar vafotidan keyin Akbaraning iztirobi hamda Bozorboyning fojeali holati o’rtasidagi kontrastning asar g’oyaviy mazmunini ochishdagi ahamiyati ko’rsatiladi. Tadqiqot natijasida yozuvchi kontrast vositasida insoniylik mezonlarini qayta anglash, ma’naviy qadriyatlarning yemirilishi va jamiyatdagi axloqiy muammolarni badiiy jihatdan yoritgani asoslanadi.

Kalit so’zlar: Chingiz Aytmatov, “Qiyomat” romani, badiiy kontrast, obrazlar ziddiyati, Akbara, Toshchaynar, Bozorboy, Tursun, qiyosiy tahlil, insoniylik, sadoqat, mehr-oqibat, oilaviy munosabatlar, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar, ma’naviy tanazzul, badiiy tasvir.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОТИВОПОСТАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВ В РОМАНЕ «ПЛАХА»

Ибрагимова Ойша Ахмеджановна

Независимый исследователь

Аннотация.

В статье анализируются художественно-эстетические особенности контраста и противопоставления образов в романе Чингиза Айтматова «Плаха». На основе противопоставления образов Акбары и Ташчайнара, а также Базарбая и Турсун раскрывается художественная интерпретация человечности, милосердия, преданности, семейных отношений и духовно-нравственных ценностей. Посредством изображения жизни волков проводится сравнительный анализ таких качеств, как преданность, любовь к потомству, привязанность к своей паре и самоотверженность, тогда как в жизни людей отражаются равнодушие, насилие, эгоизм и духовно-нравственная деградация. Особое внимание уделяется значению контраста между страданиями Акбары после гибели Ташчайнара и трагическим положением Базарбая в раскрытии идейного содержания произведения. В результате исследования обосновывается, что посредством художественного контраста писатель переосмысливает критерии человечности и раскрывает разрушение духовных ценностей и нравственные проблемы общества.

Ключевые слова: Чингиз Айтматов, роман «Плаха», художественный контраст, противопоставление образов, Акбара, Ташчайнар, Базарбай, Турсун, сравнительный анализ, человечность, преданность, милосердие, семейные отношения, духовно-нравственные ценности, духовная деградация, художественное изображение.

ARTISTIC AND AESTHETIC INTERPRETATION OF THE CONTRAST BETWEEN CHARACTERS IN THE NOVEL THE PLACE OF THE SKULL

Ibragimova Oysha Ahmedjanovna

Independent Researcher

Abstract.

This article analyzes the artistic and aesthetic features of contrast and character opposition in Chingiz Aitmatov’s novel *The Place of the Skull*. Through the contrasts between Akbara and Tashchainar, as well as between Bazarbai and Tursun, the study explores the literary representation of humanity, compassion, loyalty, family relationships, and spiritual and moral values. The depiction of wolves’ lives reveals such qualities as loyalty, parental affection, devotion to one’s mate, and self-sacrifice, while human life is

portrayed through indifference, violence, selfishness, and moral decline. The article also examines the significance of the contrast between Akbara's grief after Tashchainer's death and Bazarbai's tragic situation in revealing the ideological content of the novel. The findings demonstrate that, through artistic contrast, the writer reconsiders the criteria of humanity and artistically portrays the erosion of spiritual values and the moral problems of society.

Keywords: Chingiz Aitmatov, *The Place of the Skull*, artistic contrast, character opposition, Akbara, Tashchainer, Bazarbai, Tursun, comparative analysis, humanity, loyalty, compassion, family relationships, spiritual and moral values, moral decline, artistic representation.

Kirish. Chingiz Aytmatov XX asrning 50-yillarida adabiy maydonga kirib keldi va o'zining ilk asarlari orqali sovet adabiyotidagi sotsialistik realizm yo'nalishiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Bu yo'nalish jamiyatning doimiy rivojlanishini tasvirlash, inson taqdiridagi siyosiy, ma'naviy va ijtimoiy ziddiyatlarni ochiq yoritish, partiyaning uzoq muddatli rejalari va g'oyalarini targ'ib qilish, turli xalqlarni birlashtirib, ularni yagona millat sifatida kommunistik kelajakka yo'naltirish kabi "muqaddas" prinsiplarni o'z ichiga olardi. Aytmatovning ijodi bu prinsiplarga qarshi chiqib, insoniyatning kelajagiga chuqur xavotir bilan qaragan ogohlantiruvchi xabarlar sifatida shakllandi.

Uning asarlari globallashuv jarayonlarining inson hayotiga ta'siri, texnologik taraqqiyotning insoniy his-tuyg'ularga salbiy ta'siri, milliy an'analarga hurmatsizlik, tabiatning vayron qilinishi, ma'naviy yo'qotishlar va manqurtlik kabi muammolarni ko'taradi. Bu masalalar insonning o'z qo'li bilan o'z dunyosini barbod qilishi, ma'naviy bo'shliqda yashashi va o'z ildizlaridan uzilishi haqida falsafiy mulohazalarni aks ettiradi. Aytmatovning ijodi nafaqat adabiy-estetik, balki ijtimoiy va falsafiy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etib, uni o'z davrining eng muhim adiblaridan biriga aylantirdi.

"Qiyomat" romani voqealarning ziddiyatli rivojlanishi asosida qurilgan bo'lib, undagi obrazlar va tasvirlar o'zaro qarama-qarshilik orqali muhim ijtimoiy masalalarni yoritadi. Masalan, bo'rilar Akbara va Toshchaynarning o'zaro munosabatlari Bozorboy va uning xotini Tursunning munosabatlariga qarama-qarshi qo'yiladi. Bo'rilarining o'z farzandlariga bo'lgan muhabbati Bozorboyning o'z bolalariga nisbatan mehridan ancha ustun tasvirlanadi. Akbara va Toshchaynarning hayot tarzi adolatli va ma'naviy jihatdan to'g'riroq ko'rinadi, Bozorboy va Tursunning hayoti esa janjal, zo'ravonlik va axloqsizlikka to'la. Toshchaynar vafotidan so'ng Akbara uning qabri yonida chuqur iztirob chekadi: "Akbara yarim tunda yetib keldi... Yangi qazilgan qabr oldida cho'zildi, tong otguncha shu yerda qoldi, quyoshning ilk nurlari paydo bo'lganda esa ko'zdan g'oyib bo'ldi..." [1]. Bozorboy esa o'z qonida yotib, xotinidan: "Itdek o'lishingni bilardim, sening hech kimga farqing yo'q edi!" degan qattiq so'zlarni eshitadi. Romandagi badiiy tasvirlar kontrast yoki mantiqiy bog'liqlik asosida rivojlanib, o'quvchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi [1; 537-b.].

1-jadval

Qiyoslash mezon	Akbara va Toshchaynar (bo'rilar)	Bozorboy va Tursun (insonlar)
O'zaro munosabat	O'zaro mehr, sadoqat, hurmat va yaqinlikka asoslangan.	Janjal, ishonchsizlik, zo'ravonlik va nizolarga asoslangan.
Farzandlarga munosabat	O'z bolalariga mehribon, g'amxo'r va himoyachi.	Farzandlariga nisbatan mehr va mas'uliyat sust, befarqlik kuzatiladi.
Oilaviy hayot	Tabiiy, uyg'un va sadoqatga asoslangan hayot tarzi.	Nizolar, zo'ravonlik, kelishmovchilik va axloqiy buzilishlar mavjud.
Ma'naviy-axloqiy jihat	Sadoqat, mehr, g'amxo'rlik va fidoyilik namoyon bo'ladi.	Xudbinlik, shafqatsizlik, befarqlik va axloqiy tubanlik ko'zga tashlanadi.
Juftiga munosabat	Toshchaynarning o'limidan keyin Akbaraning chuqur iztirobi uning sadoqatini ko'rsatadi.	Bozorboy va Tursun o'rtasidagi munosabatlarda mehr va hurmat o'rnini ziddiyat egallagan.
Fojeaga munosabat	Akbara Toshchaynar qabri yonida tonggacha qolib, chuqur qayg'u chekadi.	Bozorboy o'lim oldidan xotinining keskin va haqoratli so'zlarini eshitadi.
Badiiy kontrast	Mehr – sadoqat – fidoyilik – tabiiylik	Janjal – zo'ravonlik – befarqlik – axloqiy inqiroz
Ramziy ma'no	Insoniy fazilatlarining tabiiy hayotda ham mavjudligini ifodalaydi.	Insonning ma'naviy qadriyatlardan uzoqlashishini aks ettiradi.
Muallifning badiiy maqsadi	Mehr, sadoqat va oilaviy birlik kabi qa	

Romanda Bo'ston va Gulimxon oilasining, shuningdek, Akbara va Toshchaynarning ruhiy iztiroblari o'zaro o'xshash tarzda tasvirlanadi: "Uyda kichkina jasadni karavotga yotqizishgan edi. Gulimxon jasad yonida tiz cho'kdi va xuddi Akbara tunlari yig'lagandek yig'lay boshladi...". Yozuvchi bo'ri bolalarini tasvirlaganda, ularning ham Akbara va Toshchaynardan omon qolgan so'nggi nasl ekanligini alohida ta'kidlaydi. Bo'rilarining oldingi bolalari Aldash cho'lida yong'inda halok bo'lgan, keyingi nasllari Mo'yinqumda ovchilar tomonidan yo'q qilingan, oxirgi naslini esa Bozorboy arzimas pul va aroq evaziga hayvonot bog'iga sotgan. Akbara va Toshchaynarning bo'lturuklari, Bo'ston va Gulimxonning so'nggi farzandi Kenjash ham inson qo'li bilan halokatga uchraydi. Romanda qiyomatni siyosiy ikkiyuzlamachilik ramzi sifatida Qo'chqorboyev, nizo va janjal manbai Bozorboy va befarq olomon yaratyapti. Muallif Bo'ston O'rkunchiyev obrazi orqali

olomonga quyidagi bahoni beradi: “Bo’ston o’z fikrini hech kimga qabul qildirolmasdi. Avvaliga hamma yerlarni odamlarga taqsimlash to’g’ri bo’ladi, bu ularni yer egasidek his qilishiga yordam beradi, oila va bolalar foyda ko’radi, deb rozi bo’lishardi. Ammo mahalliy ‘hushyor’ siyosatchilardan biri, masalan, Qo’chqorboyev chiqib, bu sotsializm qonunlarini buzish emasmi, deb shubha bildirsagina, hamma darhol o’z so’zlaridan qaytar, aksincha gaplarni aytishga tushardi...” [5; 544-b.]. Muallif olomonni falsafiy ma’noda tasvirlab, uning osonlikcha yo tarafdor, yo qarshi bo’lishini ko’rsatadi. Xuddi Iso Alayhissalom va Pontiy Pilat to’qnashuvdagi kabi, olomon Isoni bilgan, uning va’zlarini tinglagan bo’lsa-da, uning o’limiga tomoshabin bo’lib qoladi [1; 305-b.].

“Oq kema” qissasida dramatik ruh juda kuchli aks etadi. Bolakay o’zining sodda qalbi bilan go’zallik izlaydi, lekin kattalarning shafqatsiz, murakkab dunyosiga duch keladi. U ota-onasini eslay olmaydi, chunki onasi ajrashgandan so’ng shaharga ketib, qaytib kelmagan. Bo’key xolasi farzandsiz, eri O’rozqulning zo’ravonligidan azob chekadi. Buvisi Bolakayga o’gay munosabatda: “Daryoga oqib ketsa, o’zi biladi, qo’limni cho’zmayman. Ota-onasi tashlab ketgan, endi bu yetmaganday...” deydi. O’rozqul esa Bolakayni “ota-onasi tashlab ketgan ahmoq” deb hisoblaydi. Ammo Bolakayning hayotidagi yagona ezgulik manbai — bobosi Mo’minchol. U Bolakayga portfel olib beradi, otiga mindirib maktabga olib boradi va “Ona Bug’u” haqida ertak aytadi. “Ona Bug’u” milliy xotira ramzi sifatida tasvirlanadi, ammo muhit bu muqaddaslikni tan olmaydi. Ona Bug’uni ovlab, go’shtini yeyish orqali hukmron tuzumning mohiyati ramziy tarzda fosh etiladi [1]. Aytmatov asarlarida ismlarga chuqur ma’no yuklangan. Kenjash — naslning so’nggisi, Akbara — ulug’, Sobitjon — mustahkam, Bozorboy — tartibsiz, Toshtanafg’on — qattiqqo’l, Nayman ona — muqaddas nomni anglatadi. “Chingizxonning oq buluti”da Tansiqboyev davlat xavfsizligi xodimi sifatida xalqni qo’rquvda ushlab turishning ramzi sifatida tasvirlanadi [6; 344-b.].

“Oq kema” qissasida Bolakayning shaxsiy ismi berilmagan. Muallif uni Umidbek yoki Quvonchbek kabi nomlar bilan atashdan qochgan, chunki asarning badiiy mantiqi bu qahramonni ismsiz tasvirlashni talab qiladi. Chingiz Aytmatov faqat “-kay” erkalash qo’shimchasini qo’shib, uni Bolakay deb atagan.

Yozuvchi o’z asarlarida miflar, ertaklar, balladalar va rivoyatlarni asosiy voqealar bilan uyg’unlashtirib, ulardan g’oyaviy va estetik jihatdan yaxlit kompozitsiya yaratadi. Bu elementlar birgalikda badiiy ta’sirchanlikni oshiradi va Aytmatovning ijodiy yangiliklarining muhim ko’rinishi sifatida namoyon bo’ladi. Miflar, ertaklar va rivoyatlar o’tmish, hozirgi zamon va kelajakni bog’laydigan badiiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Qissa oxirida Bolakay O’rozqul ustidan ma’naviy jihatdan ustun keladi, ammo bu g’alaba uning xayolida ro’y beradi: “Shoxdor Ona Bug’uni o’ldirganing va uning muqaddas shoxlarini kesib tashlaganing uchun senga o’lim hukmi chiqadi! — dedi bola. O’rozqul yerga yiqilib, yolvora boshladi: — Meni o’ldirma, yolg’izman, na farzandim bor, na yaqinlarim... — Yaxshi, o’ldirmaylik, — javob qildi bola, — lekin u bu yerdan abadiy ketishi kerak, izini o’chirsin, bu yerda uning o’rni yo’q!” [2]. Asarda Bolakay har kuni yulib tashlaydigan chaqirtikan va O’rozqul bir xil salbiy timsollar sifatida tasvirlanadi [5; 215-b.].

XULOSA

Asarning falsafiy g’oyasi shundan iboratki, farzandlarning inson sifatida yetishishi uchun ota-onalar mas’uliyatli bo’lishi zarur. “Oq kema” qissasi ushbu g’oya bilan o’zining abadiy ahamiyatini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aytmatov Ch. Qiyomat. – Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1989. – B. 305. URL: <https://www.scribd.com/document/814462602/chingiz-aytmatov-qiyomat-roman>
2. Aytmatov Ch. Qulayotgan tog’lar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017. – B. 244. URL: <https://kitobxon.com/oz/kitob/%D2%9Aulayotgan to%D2%93lar>
3. Aytmatov Ch. Odam – abadiy muammo // O’zbek adabiyoti va san’ati. – 1988. – 9-dekabr. – B. 5.
4. Aytmatov Ch. Oxirzamon nishonalari. – Toshkent: Sharq, 2001. – B. 189. URL: <https://arm.sammoi.uz/library/download/65>
5. Aytmatov Ch. Povestlar. – Toshkent: O’qituvchi, 1986. – B. 215.
6. Nazar Eshonqul. Chingiz Aytmatovning «Ogohlik bonglari» // Chingiz Aytmatov va O’zbekiston. – Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – B. 314.